

SPRAWOZDANIA

SEMINARE

t. 39 * 2018, nr 2, s. 201-215

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI NAUKOWEJ *KOŚCIÓŁ – PATRIOTYZM – OJCZYZNA* (Białystok, 5 maja 2017)

5 maja 2017 r. w Auli Kazimierzowskiej Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku miała miejsce konferencja naukowa nt. *Kościół – patriotyzm – ojczyzna*. Spotkanie zostało zorganizowane przez Katedrę Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Białymstoku, Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie – Studium Teologii w Białymstoku, Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku oraz Studium Życia Rodzinnego Archidiecezji Białostockiej.

Otwarcia sympozjum dokonał ks. prof. UwB dr hab. Andrzej Proniewski, rektor Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku oraz kierownik Katedry Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Białymstoku. Na początku pozdrowił on wszystkich uczestników konferencji, następnie nawiązał do obchodów 1050. rocznicy Chrztu Polski i wynikających z tego jubileuszu zadań, które dotyczą ważnych wymiarów życia moralnego, religijnego, społecznego i państwowego.

Następnie zabrał głos emerytowany metropolita białostocki abp prof. dr hab. Edward Ozowski, który przedstawił główne cechy postaw patriotycznych. Jego zdaniem, Polska stoi przed poważnymi wyzwaniami dotyczącymi przyszłości całego narodu. Jaka będzie w najbliższych latach? W jakim kierunku będzie się rozwijać społeczeństwo? Jaka tradycja historyczna stanie się podstawą więzi narodowej: pamięć o Żołnierzach Wyklętych czy myślenie postkomunistyczne? Szukanie odpowiedzi na tego rodzaju pytania powinno być dzisiaj przedmiotem rzetelnego namysłu wielu środowisk katolickich oraz ważnym elementem nowej ewangelizacji.

Referat wprowadzający w problematykę konferencji wygłosił ks. dr hab. Andrzej Kobylński z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie nt. *Jaki patriotyzm jest cnotą? Meandry miłości do własnego kraju*. Na początku swego wystąpienia zauważył, że Białystok jest szczególnym miejscem na mapie Polski, gdy chodzi o praktykowanie postaw patriotycznych. Z jednej strony, ziemia białostocka to miejsce narodzin ks. Jerzego Popiełuszki, który uczył Polaków miłości do ojczyzny w trudnych latach 80. ubiegłego wieku. To także tradycja silnego oporu antykomunistycznego po 1944 r., dramat Obławy Augustowskiej czy kultywowanie pamięci 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej. Z drugiej strony, w kwietniu 2016 r. Białystok stał się przedmiotem zainteresowania mediów ogólnopolskich. Dlaczego? Z powodu przeżywanych w tym mieście obchodów 82. rocznicy powstania Obozu Narodowo-Radykalnego i wielu pytań, jakie pojawiły się w przestrzeni publicznej odnośnie do patriotyzmu i nacjonalizmu. Czym powinna być dzisiaj miłość do własnego kraju? Jak rozumieć patriotyzm w XXI wieku?

W dziejach myśli ludzkiej można wyróżnić dwa przeciwstawne paradygmaty dotyczące oceny patriotyzmu. Reprezentantem obozu traktującego patriotyzm jako cnotę może być rzymski poeta Horacy, który napisał w jednej ze swoich pieśni cytowane często słowa: „Słodko i zaszczytnie jest umrzeć za ojczyznę” – *Dulce et decorum est pro patria mori*. Natomiast jednym z bardzo znanych krytyków miłości do własnej ojczyzny był rosyjski pisarz Lew Tołstoj, który uznawał patriotyzm za błąd moralny i grzech ciężki, zaprzeczenie podstawowych zasad chrześcijańskiej moralności, która wyklucza egoizm zarówno jednostkowy, jak i grupowy, gdyż bliźnim jest każdy człowiek.

Do ożywienia badań nad patriotyzmem przyczynił się w ostatnich dziesięcioleciach amerykański filozof Alasdair MacIntyre, który 26 marca 1984 r. na University of Kansas wygłosił szeroko komentowany wykład nt. *Czy patriotyzm jest cnotą?* Zdaniem MacIntyre’a, patriotyzm może być określony jako taki rodzaj lojalności wobec danego narodu, jaki przejawiają jedynie ci, którzy są

owego narodu przedstawicielami. Patriotyzmu nie należy mylić z bezmyślną lojalnością wobec własnego narodu, która nie bierze w ogóle pod uwagę jego właściwości. Nie należy sądzić, iż patriotyzm jest czymś więcej niż całkowicie zrozumiałym poświęceniem się dla spraw własnego narodu, które nigdy nie może naruszyć granic ustalonych przez obiektywny moralny punkt widzenia. Wydaje się, że takie ujęcie patriotyzmu jest dzisiaj bardzo aktualne także w Polsce. Potrzeba obecnie patriotyzmu inkluzywnego, wolnego od ksenofobii i fałszywego mesjanizmu, mądrze i skutecznie łączącego tradycję z nowoczesnością.

Drugi referat zaprezentował ks. mgr Artur Sulik z Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku nt. *Patriotyzm w Biblii*. Na początku swego wystąpienia prelegent przywołał wybrane fragmenty z książki Jana Pawła II *Pamięć i tożsamość*, w których Papież określa patriotyzm jako miłość ojczyzny i tego, co ojcyste. W tej perspektywie przedmiotem postawy patriotycznej są wartości narodowe, terytorium, kultura, przywiązanie do dziejów kraju urodzenia itp. Umiłowaniu własnej ojczyzny musi towarzyszyć poszanowanie praw i tradycji innych narodów.

Problem patriotyzmu pojawia się także na kartach Pisma Świętego, które jest zapośredniczone w historii i stanowi werbalizację historii zbawienia. Obowiązki wobec ojczyzny wynikają z czwartego przykazanie Dekalogu: „Czcij ojca twego i matkę twoją, abyś długo żył na ziemi, którą Pan, Bóg twój, da tobie” (Wj 20,12). W Katechizmie Kościoła Katolickiego zapisano następujące słowa nt. interpretacji tego przykazania: „Obywatele mają obowiązek przyczynić się wraz z władzami cywilnymi do dobra społeczeństwa w duchu prawdy, sprawiedliwości, solidarności i wolności. Miłość ojczyzny i służba dla niej wynikają z obowiązku wdzięczności i porządku miłości. Podporządkowanie prawowitej władzy i służba na rzecz dobra wspólnego wymagają od obywateli wypełniania ich zadań w życiu wspólnoty politycznej” (KKK 2239).

Biblia otwiera perspektywę eschatologiczną, która powoduje bolesne napięcie między ojczyzną ziemską a ojczyzną niebieską. Autor Listu do Hebrajczyków pisał: „W wierze pomarli oni wszyscy, nie osiągnąwszy tego, co im przyrzeczono, lecz patrzyli na to z daleka i pozdrawiali, uznawszy siebie za gości i pielgrzymów na tej ziemi. Ci bowiem, co tak mówią, okazują, że szukają ojczyzny. Gdyby zaś tę wspominali, z której wyszli, znaleźliby sposobność powrotu do niej. Teraz zaś do lepszej dążą, to jest do niebieskiej” (Hbr 11,13-16). Dążenie do ojczyzny niebieskiej nie powinno oznaczać deprecjacji ojczyzny ziemskiej. Chrześcijanin jest patriotą w podwójnym znaczeniu – szanuje ojczyznę ziemską, ale jednocześnie tęskni za ojczyzną niebieską.

Trzecim wystąpieniem był referat nt. *Moralny wymiar patriotyzmu*, który wygłosił ks. prof. KUL dr hab. Tadeusz Zadykowicz z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Prelegent stwierdził, że fenomen patriotyzmu wymaga podejścia interdyscyplinarnego, a jego ważnym wymiarem są aspekty moralne. Gdy chodzi o wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, pierwsze dokumenty na temat patriotyzmu pochodzą z XIX wieku. Następnie postawił pytanie o to, dlaczego problematyka ta bywa pomijana przez teologię moralną. Niestety, w tej dziedzinie wiedzy dość często dominuje skrajny wertykalizm oraz radykalny indywidualizm, które utrudniają podjęcie tematów związanych z życiem społecznym i miejscem jednostki w wymiarze publicznym.

Ks. Zadykowicz podkreślił, że postawa patriotyczna wynika z wiary chrześcijańskiej, ponieważ wizja świata i człowieka zakorzeniona w Ewangelii pozwala docenić rolę i znaczenie ojczyzny ziemskiej oraz umieszcza ją w całej hierarchii wszystkich innych wartości. Aktualizacja postaw patriotycznych polega głównie na odkrywaniu wartości zawartych w tym wszystkim, co ojczyznę stanowi. Miłość do ojczyzny wyraża się na wiele różnych sposobów. Jej przejawem są czyny i postawy takie jak modlitwa za ojczyznę, pragnienie dobra ojczyzny i wszystkich jej mieszkańców, czynna służba na rzecz pomyślności i rozwoju własnego kraju. Jednym z nowych przejawów miłości do ojczyzny jest patriotyzm konsumencki, który polega na nabywaniu produktów wytworzonych na terenie własnej ojczyzny. Natomiast postawami sprzecznymi z miłością do własnego kraju będą takie zachowania, jak brak patriotyzmu, postawy antypatriotyczne, nacjonalizm, ksenofobia, szowinizm czy pogarda wobec własnej ojczyzny.

Czwarty referat wygłosiła prof. UwB dr hab. Barbara Cieślińska z Uniwersytetu w Białymstoku nt. *Spółeczny wymiar patriotyzmu*. Prelegentka podkreśliła, że na gruncie socjologii pojęcie patriotyzmu pojawia się w kontekście ojczyzny, narodu, migracji itp. Nie można powiedzieć, że ta kategoria

odgrywa ważną rolę w badaniach socjologicznych. W pięciotomowej *Encyklopedii socjologii*, przygotowanej przez zespół naukowców pod kierunkiem Władysława Kwaśniewicza i wydanej w latach 1998-2007, w ogóle nie występuje hasło patriotyzm. Problem patriotyzmu jako postawy społecznej pojawia się najczęściej w badaniach socjologicznych w kontekście analiz naukowych dotyczących migracji. Brak postaw patriotycznych wśród emigrantów i imigrantów świadczy zazwyczaj o ich wykorzenieniu, które jest skutkiem utraty więzi z krajem pochodzenia i trudnościami związanymi ze stworzeniem więzi społecznych w nowym miejscu zamieszkania.

Piąty referat zaprezentował dr Andrzej Dakowicz z Uniwersytetu w Białymstoku nt. *Bunt a zaangażowanie patriotyczne*. Stwierdził, że postawa buntu dotyczy pobudzenia sfery afektywnej. Rozbudzenie emocji przeszkadza w realnej ocenie rzeczywistości. Mądre zaangażowanie patriotyczne wymaga dojrzałej osobowości i unikania postaw skrajnych, nacechowanych buntem i agresją. Dojrzała osobowość zakłada autonomiczne myślenie zgodne z przyjętym systemem wartości, podejście podmiotowe do innych ludzi oraz wgląd w motywy swojego postępowania. Nasze działania w polu świadomości w odniesieniu do patriotyzmu powinny przede wszystkim zachować równowagę między miłością do ojczyzny a dobrymi relacjami z rodakami.

Zwieńczeniem obrad sympozjalnych były liczne pytania uczestników konferencji oraz odpowiedzi prelegentów. W ramach burzliwej dyskusji podjęto m.in. problem oceny nacjonalizmu, specyfiki patriotyzmu amerykańskiego, wychowania patriotycznego w szkołach, postaw patriotycznych wśród polskich emigrantów, bolesnych podziałów w Kościele katolickim w Polsce. Podsumowania i zamknięcia konferencji dokonał ks. prof. Andrzej Proniewski, który zwrócił uwagę na potrzebę ciągłej refleksji nad istotą patriotyzmu i mądrego kształtowania miłości do własnego kraju wśród młodego pokolenia Polaków.

Ks. Andrzej Kobyliński

UKSW w Warszawie

DOI: <http://doi.org/10.21852/sem.2018.2.16>

V MIĘDZYNARODOWY KONGRES RELIGIOZNAWCZY *RELIGIE W DIALOGU KULTUR* (Toruń, 14-16 września 2017)

W dniach 14-16 września 2017 roku w Toruniu miał miejsce piąty już Międzynarodowy Kongres Religioznawczy zatytułowany *Religie w dialogu kultur*. Religioznawstwo na tym kongresie zostało więc ukazane jako dyscyplina naukowa, przedstawiona w sposób zróżnicowany światopoglądowo, ideowo, metodologicznie i problemowo. Wydarzenie zostało zorganizowane przez Polskie Towarzystwo Religioznawcze reprezentowane przez prezesa, prof. AMW dr. hab. Jerzego Kojkoła, oraz dwa wydziały Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, których reprezentantami byli: prof. dr hab. Marek Szulakiewicz z Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych oraz ks. dr hab. Piotr Roszak prof. UMK z Wydziału Teologicznego. W organizację tego przedsięwzięcia włączyły się również władze wydziałów: Dziekan Wydziału Pedagogicznego dr hab. Piotr Petrykowski, Dziekan WPIŚM UMK prof. dr hab. Zbigniew Karpus i Dziekan Wydziału Teologicznego ks. prof. dr hab. Dariusz Kotecki. Miejscem kongresu był gmach Centrum Dialogu im. Jana Pawła II w Toruniu. W przeszłości podobne spotkania kongresowe odbyły się w Tyczynie, Poznaniu, Toruniu i Gdyni. Tym razem w kongresie wzięło udział ponad 200 uczestników z wielu uczelni polskich. Były też osoby z centrów zagranicznych np. z Rzymu z Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego przyjechała grupa międzynarodowa reprezentująca następujące kraje: Republikę Demokratyczną Kongo, Nigerię, Tajlandię. Byli też Hiszpanie, Słowacy, Czesi, Ukraińcy.

Prof. Jerzy Kojkoł, który 14 września otworzył obrady stwierdził, iż organizatorzy chcieli, „żeby kongres był reprezentatywny dla całego środowiska, dla różnych orientacji i szkół badawczych i przedstawicieli chcących ze sobą dyskutować”. Istotnym motywem rozszerzenia tematu kongresu była debata nad dziedzictwem kulturowym reformacji w Europie i 500. rocznicą wystąpienia Marcina Lutra. Celem kongresu była zatem próba odpowiedzi na pytania wyrastające z potrzeby zrozumienia współczesnej

antropologii religii różnicowanej nie tylko w Polsce, ale też na całym świecie. Następnie głos zabrali główni organizatorzy: prof. Marek Szulakiewicz i prof. Piotr Roszak, którzy zaobserwowali, iż odkrycie dialogu dla religii nie było doświadczeniem łatwym, gdyż wśród źródeł doświadczenia religijnego zazwyczaj umieszczona jest inna religia i jej wyznawca.

Na kongresie pojawili się zarówno bardziej, jak i mniej doświadczeni religioznawcy. Organizatorzy wychodzili z założenia, że im bardziej różnicowane grono uczestników, tym większa będzie możliwość dowiedzenia się czegoś inspirującego do dalszych poszukiwań i badań nad religiami i dialogiem pomiędzy nimi. Dlatego refleksja nad odkrywaniem dialogu we współczesnym świecie przemian społeczno-politycznych była jak najbardziej odpowiednia i aktualna, ponieważ procesy zachodzące w społeczeństwie, takie jak globalizacja, liberalizacja życia społecznego, sekularyzacja czy pluralizacja, wskazują, iż Polska podobnie jak inne kraje świata zmierza do włączenia się w paradygmat kulturowy, który niejednokrotnie przedstawiany jest jako szansa dla społeczeństwa. W tym sensie dialog religii kwestionuje jej samowystarczalność i wymaga nie tylko uczenia się rozumienia innych, ale przede wszystkim otwartości na innych. Dialog religijny nie może więc oznaczać tylko intelektualnej dyskusji, ale winien angażować całego człowieka.

Pierwsza sesja plenarna odbywała się w sali audytorijnej Centrum Dialogu im. Jana Pawła II, a jej tematem był *Protestantyzm – Religia – Wolność*. Tematykę tę przybliżył uczestnikom prof. dr hab. Krzysztof Pilarczyk (UJ), przedstawiając referat ukazujący aspekty konfliktu i komunii w relacjach katolicko-luterańskich. Kolejnym prelegentem był ks. prof. dr José Ramon Vilar przybyły z hiszpańskiego Uniwersytetu Katolickiego z Nawarry. Ukazał on w swoim wystąpieniu *Kościół katolicki, wolność religijną i pluralistyczną demokrację*, która według autora rozpoczęła się dzięki obradom Soboru Watykańskiego II, przezwyciężającego trudności stawiane przez społeczne i polityczne ewolucje poprzednich wieków. Trzeci prelegent prof. dr hab. Piotr Gutowski z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego przedstawił referat zatytułowany *Obowiązek podążania za prawdą a lojalność wobec własnej tradycji religijnej*. Prelegent twierdził między innymi, iż lojalność wobec tradycji kulturowej, w tym wobec religii, w której człowiek się wychowuje, jest źródłem jej ciągłości. Zastrzegł jednak, iż należy zaznaczyć, że nieuchronne zmiany, jakie zachodzą w systemie przekonań, skłaniają wiele osób do rewizji lojalności, ponieważ przekonania, które dawniej uważane były za prawdziwe, teraz uznaje się za fałszywe, a dawniejsze zobowiązania podjęte były zbyt pochopnie i w związku z tym możliwe do zanegowania. Prof. Gutowski przedstawił też zagadnienie racjonalności sposobów godzenia wierności temu, co rozpoznaje się jako prawdziwe, i lojalności wobec konkretnej religii, w której się wyrosło. Po trzech referatach nawiązała się dyskusja, której celem było pogłębienie tematyki zaprezentowanej przez prelegentów.

Kolejnego dnia obrady plenarne prowadził prof. UMK dr hab. Piotr Petrykowski, a dyskusja uczestników koncentrowała się wokół tematu *Religia – Nauka – Dialog*. Referaty wygłosili: prof. dr hab. Tomasz Polak (UAM), prof. dr hab. Zbigniew Pasek (AGH) i prof. dr hab. Bogusław Górka (UG). Pierwszy prelegent przedstawił referat *Religie w dialogu. Czy można przekraczać granice?*, w którym starał się udowodnić trzy tezy związane z kwestią granic przekraczalnych i nieprzekraczalnych w dialogu religii czy też w dialogu z religiami. Prof. Zbigniew Pasek natomiast w referacie zatytułowanym *Religia jako przeszkoda we współczesnym dialogu kultur* ukazał wzrost napięcia we współczesnym świecie związany z konfliktem cywilizacji euroatlantyckiej i Bliskiego Wschodu pokazującej potencjał mobilizacyjny religii jako czynnika integracji wewnętrznej zagrożonej strony. Prelegent zaznaczył ponadto, że sfera religii służy władzom w wielu państwach do budowy postaw nacjonalistycznych, antydemokratycznych, antywolnościowych. Podkreślił też, że w krajach postkomunistycznych religie dominujące zwalczały nowe mniejszości religijne. W swojej refleksji podsumował też rekonesans badawczy w zakresie dialogu międzyreligijnego. Prof. Bogusław Górka odniósł się z kolei do tematu *Religia i metoda. Rekonesans metodologiczny po źródłach chrześcijaństwa*. Podkreślił on, iż do badań źródeł chrześcijaństwa stosuje się aktualnie kilkadziesiąt metod, ujęć czy podejść. Przedstawił też kilka nurtów, tj.: historycznych, kulturowo-religijnych, językowych i literackich, odwołujących się do nauk humanistycznych lub do nauk ścisłych. Podjął też refleksję nad tym, jak zorientować się w długim labiryncie metodycznym i czy wszystkie stosowane metody są przydatne, równoważnościowe.

Podczas kongresu miała również miejsce debata w sekcjach tematycznych. W Centrum Dialogu im. Jana Pawła II oraz na Wydziale Teologicznym prelegenci mogli przedstawić wyniki swoich

badania. W krótkim sprawozdaniu nie sposób wymienić wszystkich prelegentów, którzy zabrali głos w 22 sekcjach, dlatego przedstawiona zostanie jedynie tematyka sekcji oraz koordynatorzy odpowiedzialni za przeprowadzenie obrad. W sekcji I nt. *Dziedzictwo kulturowe reformacji*, której koordynatorem był prof. dr hab. Krzysztof Pilarczyk, prezentowano tematykę dziedzictwa kulturowego reformacji w perspektywie polskiej i europejskiej w kontekście 500. rocznicy wystąpienia Marcina Lutra. Po zakończeniu obrad miała miejsce promocja książki pt. *Dziedzictwo kulturowe reformacji w perspektywie polskiej i europejskiej: w 500-lecie wystąpienia Marcina Lutra*, przygotowanej przez pracowników Wydziału Filozoficznego UJ, Wydziału Historycznego UG, Wydział Teologicznego UMK. Redaktorami tej publikacji są Krzysztof Pilarczyk i Wojciech Gajewski. Z kolei sekcję II nt. *Reformacja – oświata i kształcenie* koordynował ks. prof. dr hab. Bogusław Milerski. W zakresie tematycznym podkreślano głównie wychowanie do ekumenizmu, jak również odniesienie się M. Lutra do zmian w rzeczywistości eklezjalnej oraz ówczesnego nauczania Kościoła. W referatach wskazywano też na konkretne przykłady osób, np. P. Tillicha jako myśliciela postsekularnego oraz D. Bonhoeffera i jego pedagogiczną aktualność. Sekcja III, zatytułowana *Reformacyjne dziedzictwo polskiego środowiska ewangelikalnego*, niestety nie została aktywowana. Natomiast sekcja IV analizująca *Nowe problemy filozofii religii* była koordynowana przez prof. dr hab. Zbigniewa Drozdowicza. W ramach tej sekcji dyskutowano głównie na tematy z zakresu filozofii dialogu, relacji między religią a nauką, a także edukacji, literatury, języka, racjonalizmu i racjonalizacji. Sekcja V prowadzona przez prof. UJ dr hab. Lecha Trzcionkowskiego debatowała na temat *Historia i teoria religii*. W dyskusji podjęto problematykę dialogu w historii, badań w teorii religii oraz wkładu religioznawstwa w rozumienie zjawisk historycznych. Sekcja VI poświęcona była *Aksjologii religii*. Koordynował ją ks. prof. dr hab. Piotr Moskal, który w sposób szczególny zaproponował wartościowanie rzeczywistości religijnej, która, podobnie jak inne dziedziny kultury, podlega ocenie w aspekcie prawdy i dobra. Według prowadzącego religia określa podstawowe ukierunkowanie ludzkiego życia, a lektura i wartościowanie religijne jej normatywne teksty i wypowiedzi. W tym sensie aksjologia religii jest ważna dla rozumienia ludzkich działań, kultury i cywilizacji, polityki, dyplomacji oraz trudu dialogu międzyreligijnego, międzykulturowego i międzycywilizacyjnego.

Uczestnicy sekcji VII prowadzonej przez prof. UŁ dra hab. Witolda Glinkowskiego debatowali na temat *Antropologii religii*. Ich rozważania ukazywały spojrzenie na religie od strony biologicznej i kulturowej właściwości człowieka, które aktualnie stanowią istotną formę refleksji religioznawczej, uzupełniającej ujęcia historyczno-porównawcze, psychologiczne czy socjologiczne. Książd prof. UMK dr hab. Piotr Roszak koordynował sekcję VIII, w której podjęto tematykę *Religia a nauka*, a do obrad włączono zagadnienie wzajemnych relacji religii i nauki, które od wieków wzbudzały skrajne postawy, często stosunki te były stereotypowo postrzegane jako antagonistyczne. Religijne zainteresowanie nauką wyraża się powstaniem „teologii nauki” i próbą ponownego przemyślenia wzajemnych odniesień między religią a naukami będącymi możliwymi drogami dialogu i integracji. W sekcji IX pt. *Religijność Europy i świata* prowadzonej przez prof. UR dra hab. Zbigniewa Stachowskiego debatowano o świeckich kontekstach religijności, o religijnych przemianach duchowych oraz współczesnych problemach religijnych. Kolejna X sekcja dotyczyła *Socjologii religii*, jej koordynatorem był prof. dr hab. Józef Baniak. W ogólnym zarysie sekcja ta poświęcona była miejscu religii w społeczeństwie, głównie w aspekcie społeczno-kulturowym oraz definiowaniu socjologicznemu religii. Ks. prof. dr hab. Janusz Mariański koordynował sekcję XI noszącą tytuł *Religie w poszukiwaniu nowej duchowości*, w której zakres tematyczny rozwijał się wokół globalnego trendu sekularyzacyjnego ulegającego pewnemu zahamowaniu, w którego miejsce nadciąga nowa duchowość „kryzysu nowoczesności” i powstawanie nowych nurtów autentycznych poszukiwań duchowych niebędących już odmianą religijności, ale fenomenem coraz bardziej niezależnym i autonomicznym.

W sekcji XII studiowano *Edukację religijną dla kultury dialogu*. Obradom przewodniczył dr hab. Jarosław Horowski, który w prezentacji sekcji pytał o tworzenie kultury dialogu poprzez edukację religijną, a także o to, jak należy widzieć istotę dialogu w założeniach filozoficznych i ideologicznych tkwiących u podstaw edukacji religijnej, oraz w jaki sposób przedstawiane są inne kultury i religie? Dialog w sekcji opierał się też na pytaniach, jak winna być pogłębiana znajomość własnej religii i budowanie silnej tożsamości religijnej wpływającej na przyjmowanie postawy dialogu.

Interesującą sekcją była XIII traktująca o *Religiach Wschodu i Zachodu*. Koordynatorem jej był prof. UMCS dr hab. Krzysztof Kosior. W sekcji tej podkreślano wpływ religii Wschodu na rozwój religii zachodnich oraz odpowiedź religijną Zachodu. Zadawano pytania, jak było dawniej, a jak jest współcześnie. W jaki sposób i do jakiego stopnia Wschód i Zachód oddziałują na siebie w tym, co pochodzi od religii? Sekcja XIV nt. *Muzułmanie w Europie i Ameryce. Nowe prądy w myśli muzułmańskiej* była prowadzona przez dr hab. Agatę Skowron-Nalborczyk. Omawiano w niej obecność rosnących mniejszości muzułmańskich na Zachodzie, w Europie i Ameryce. Podkreślono też znaczenie zachodnich myślicieli muzułmańskich w dialogu z kulturami i religiami społeczeństw reprezentujących większość w danym państwie.

Dość liczna sekcja XV nt. *Religia a polityka* koordynowana przez prof. AMW dr hab. Jerzego Kojkoła wnosila do studium kongresu inspiracje religijne w polityce międzynarodowej. Religia i religie bowiem stały się jedną z kluczowych kwestii koniecznych do zrozumienia przemian świata współczesnego. Próbowano podjąć zagadnienia religijno-polityczne oraz odpowiedzieć na pytanie o to, jak współczesne religie wpływają na przemiany cywilizacyjne. Sekcja XVI prowadzona przez prof. dra hab. Andrzeja Wójtowicza miała na celu dyskusję na temat *Dialogu międzyreligijnego*, który jest w ostatnich dekadach ważnym tematem, bo stał się podstawową formą komunikacji. Świadomość ta nasila się szczególnie w nowoczesnej myśli chrześcijańskiej pojawiającej się na różnych polach studiów religioznawczych, gdzie rozpoznaje się wielostronne i wielopoziomowe zjawisko międzyreligijnego dialogu w pracach historyków, socjologów, antropologów, filozofów, teologów.

Uczestnicy niewielkiej sekcji XVII prowadzonej przez ks. prof. dra hab. Dariusza Koteckiego analizowali temat *Biblia w dialogu kultur i wyznań*. W referatach poruszano głównie temat fenomenologicznej interpretacji Paschy Chrystusa, Biblię jako świadectwo relatywnego absolutu w myśli Paula Ricoeura, a także zastanawiano się nad Nowym Testamentem jako kodem kulturowym. Celem kolejnej sekcji XVIII pt. *Badania nad językiem religijnym*, pod przewodnictwem prof. dra hab. Zbigniewa Paska, podjęto naukową refleksję nad językowym wymiarem religii oraz religijności widzianych z różnych perspektyw badawczych, np. filologicznej, socjolingwistycznej, pragmatycznej, etnolingwistycznej etc.

Liczna sekcja XIX zatytułowana *Religie a wychowanie do dialogu* koordynowana przez ks. prof. dra Mirosława Wierzbickiego przedstawiała głównie wychowanie do dialogu oraz problematykę szeroko rozumianego religioznawstwa, ekumenizmu, historii i wychowania. Tematyka ta dobrze wpisuje się we współczesne postrzeganie świata, edukację nowych pokoleń oraz ukierunkowanie myśli ludzkiej w okresie szybkich przemian kulturowych i religijnych. Sekcja XX pt. *Tradycja w katolicyzmie i protestantyzmie* nie została aktywowana. Natomiast interesująca była sekcja XXI pt. *Media a religia* zorganizowana przez prof. dra hab. Kazimierza Wolnego, w której powoływano się na myśli Jana Pawła II o rozwoju technologii medialnych w ewangelizacji. Papież Polak często bowiem wykorzystywał z powodzeniem media jako współczesną ambonę do głoszenia i propagowania wartości chrześcijańskich. W sekcji pytano też czy *nowe media* pozwalają pozyskiwać wiernych i nawiązywać z nimi bezpośrednią komunikację, czy raczej ją utrudniają? Zauważano również, że media te zmieniają mentalność ludzi, ponieważ stają się oni bardziej dociekliwi oraz mają większą możliwość sprawdzania i weryfikowania wiadomości.

W sekcji XXII pt. *Poezja a religia* koordynowanej przez ks. prof. dra hab. Jana Sochonia starano się uchwycić podstawowe relacje, jakie zachodzą pomiędzy religią i poezją, pokazując głównie współczesne propozycje sztuki jako konieczne narzędzie, dzięki któremu człowiek potrafi nawiązywać duchową więź z „ukrytym Bogiem”. Porównywano też religię chrześcijańską i poezję u wybitnych pisarzy polskich i europejskich, odsłaniając „nitki intelektualne” łączące wiarę z poetyckim wymiarem ludzkiego doświadczenia.

W przedostatniej już sekcji XXIII pt. *Mitologiczne i religijne motywy w kulturach światowych* kierowanej przez dra Marcina Lisieckiego ukazywano podobieństwa i różnice między mitologią a religią, a także starano się odpowiedzieć na pytania o motywy mitologiczne w starożytnych tekstach, w religijnej historii mówionej, legendach, mitologii, sztuce oraz kulturze religijnej. Ostatnia sekcja, XXIV pt. *Metafizyka religii* koordynowana była przez ks. prof. dra hab. Mirosława Mroza. W sekcji tej omawiano metafizykę jako gałąź filozofii oraz zastanawiano się nad metafizyką religii.

Kolejny dzień kongresu (16 września), zatytułowany był *Współczesne imitacje religii*. Moderatorem sobotniego przedpołudnia był prof. AMW dr hab. Jerzy Kojkoł, natomiast referat podczas sesji plenarnej wygłosił prof. dr hab. Zbigniew Drozdowicz (UAM) na temat *Zamienniki tradycyjnych religii*. Prelegent przedstawił funkcjonowanie w kulturze quasi-religijnej wierzeń i praktyk. Kolejny prelegent, ks. prof. UJPII dr hab. Dariusz Oko, z Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie przedstawił bardzo interesujący wykład pt. *Gender jako współczesna namiastka religii*. Zawarł w nim elementy postaw i zachowań religijnych, które można spotkać nie tylko u ludzi wyraźnie wierzących w istnienie Bytu transcendentnego, ale także u ludzi mało religijnych, a nawet u ateistów. Według prelegenta wynika to z konieczności posiadania przez każdego człowieka światopoglądu, który zawiera rozstrzygnięcia na temat podstawowej natury rzeczywistości i elementów centralnych dla ludzkiej egzystencji.

Ostatnim punktem kongresu była dyskusja panelowa nt. *Religie w kulturze współczesnej*, którą prowadził prof. dr hab. Mirosław Patalon (AP), a wzięli w niej udział prof. dr hab. Jacek Bartyzel (UMK), prof. UMCS dr hab. Krzysztof Kosior, dr hab. Agata Nalborczyk (UW), ks. prof. dr hab. Jan Sochoń (UKSW), prof. EWST dr hab. Wojciech Szczerba.

Kongres zakończył się podsumowaniem obrad przez organizatorów: prof. Marka Szulakiewicza i ks. prof. Piotra Roszaka oraz władze Polskiego Towarzystwa Religioznawczego.

Ks. Mirosław Wierzbicki SDB
Università Pontificia Salesiana, Roma
DOI: <http://doi.org/10.21852/sem.2018.2.17>

XXIX MIĘDZYNARODOWY FESTIWAL MUZYKI RELIGIJNEJ IM. KSIĘDZA STANISŁAWA ORMIŃSKIEGO W RUMI (Rumia, 19-21 października 2017 r.)

W mieście Rumia, na Wybrzeżu, od niemal trzydziestu lat odbywa się Międzynarodowy Festiwal Muzyki Religijnej im. ks. Stanisława Ormińskiego¹ (dalej MFMR). W dniach 19-21 października 2017 roku miała miejsce jego XXIX edycja. Gospodarze tego wydarzenia, księża salezjanie, oraz jego organizatorzy² (*Informator 2017*, 8) przez prawie cały rok pracują, dopinając każdy szczegół związany z przyjęciem kilkuset wykonawców, uczestników i gości. Dzięki wielu instytucjom³ i osobom

¹ Ks. Stanisław Ormiński SDB (1911-1987), kompozytor, autor licznych opracowań utworów chóralnych i instrumentalnych, organista, chórmistrz i kapelmistrz, wybitny działacz, popularyzator i wydawca pieśni chóralnych oraz uznany pedagog muzyczny i wychowawca młodzieży. Ostatnie lata swego życia pracował w Rumi, w parafii Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych.

² Komitet Organizacyjny Festiwalu stanowią: dyrektor artystyczny – prof. Roman Perucki; dyrektor festiwalu – Daniel Ptach oraz członkowie – Elżbieta Waśkowska (przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego); ks. Janusz Sikora SDB (dyrektor miejscowej wspólnoty zakonnej salezjanów i proboszcz parafii); ks. Józef Paliwoda SDB; ks. Krzysztof Niegowski SDB; ks. Marcin Balawander SDB; Justyna Dobrowolska; Agnieszka Głodowska; Mateusz Godlewski; Aleksandra Górecka; Franciszek Kowalczyk; Kamil Kustusz; Szymon Niemczuk; Władysław Rogowski SDB; Julia Romanowska; Krystian Samuta; Alicja Sowirko; Weronika Tajl; Dominika Wandtke; Andrzej Waśkowski; Dariusz Waśkowski; Joanna Zwierzchowska.

³ Instytucje finansujące i wspomagające Festiwal: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego; Zgromadzenie Salezjanów Św. Jana Bosko (prowincja p.w. św. Wojciecha z siedzibą w Pile); Kuria Metropolitalna w Gdańsku; Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego; Polska Filharmonia Bałtycka im. F. Chopina; Urząd Miasta Rumi; Urząd Miasta i Gminy Wolbrom; Miejski Dom Kultury w Rumi; Międzynarodowe Centrum Dialogu Międzykulturowego i Międzyreligijnego UKSW w Warszawie; Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku; Rada Chórów Kaszubskich; Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej w Rumi; Związek Harcerstwa Polskiego w Rumi; PKP Szybka Kolej

prywatnym, które wspierają Festiwal finansowo, odbywa się on regularnie i nieprzerwanie każdego roku.

MFMR ma charakter trzydniowego konkursu. W tej edycji odbywał się on w trzech obszarach: (1) konkurs muzyki organowej; (2) konkurs zespołów chóralnych (w dwóch kategoriach) oraz (3) konkurs na najlepsze wykonanie pieśni religijnej w języku kaszubskim. Organizatorzy precyzyjnie określili cele i założenia Festiwalu. Regulamin podaje, że mogą w nim uczestniczyć jedynie niezawodowe zespoły chóralne oraz młodzi organiści, uczniowie szkół muzycznych oraz studenci reprezentujący różne ośrodki akademickie⁴ (*Regulaminy* 2017, 3).

I. KONKURS MUZYKI ORGANOWEJ

Do rywalizacji konkursowej w tej edycji MFMR zakwalifikowało się dwunastu wykonawców reprezentujących uczelnie muzyczne z Gdańska, Poznania, Sankt Petersburga, Warszawy i Wrocławia. Konkurs (etap pierwszy) został przeprowadzony pierwszego dnia Festiwalu, tj. 19 października w godz. 9.15-17.00. W pierwszym etapie konkursu uczestników obowiązywał następujący program: (1) Dietrich Buxtehude – utwór dowolny; (2) Friedrich Christian Mohrheim – utwór dowolny; (3) Louis Vierne – *Canzona nr 12*, op. 31 oraz inna, do wyboru; (4) Alexandre Guilmant – *Lamentation* op. 45.

Zespół jurorów stanowili następujący profesorowie: Daniel Zaretsky (Konservatorium Muzyczne w Sankt Petersburgu) – przewodniczący jury; Jan Bokszczanin (Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie); Waclaw Golonka (Akademia Muzyczna w Krakowie); Roman Perucki (Akademia Muzyczna w Gdańsku); ks. Maciej Szczepankiewicz SDB (Akademia Sztuki w Szczecinie); Hanna Dys (Akademia Muzyczna w Gdańsku). Rolę sekretarza zespołu oceniających pełnił ks. Marcin Balawander SDB (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu).

Po wysłuchaniu programów młodych artystów jury wyłoniło pięciu finalistów, którzy zakwalifikowali się do drugiego etapu konkursu. Były to następujące osoby: Jarosław Kocik (Warszawa), Elizaveta Łobanova (Sankt Petersburg), Piotr Pawlak (Gdańsk), Daminan Sorota (Warszawa), Olgierd Wysocki (Gdańsk).

Ogłoszenie wyników pierwszego etapu konkursu, które miało miejsce w godzinach wieczornych, poprzedziło znakomite wydarzenie artystyczne. Był to gościnny koncert organowy w wykonaniu prof. Pierre'a Pincemaille'a z Paryża. Publiczność miała kolejną okazję wysłuchać muzyki organowej wykonanej na światowym poziomie. 52-głosowe organy, wybudowane w latach 80. XX w., służące na co dzień liturgiom sprawowanym w salezjańskiej świątyni, jedynie w nielicznych momentach mogą wykazać swoją potęgę i możliwości brzmieniowe. Artysta wirtuoz z Francji swoim koncertem wykazał, że nie przypadkowo organy nazywane są królem instrumentów.

Drugi dzień Festiwalu (20 października) zapoczątkowały warsztaty muzyczne – kurs mistrzowski. Tematem wykładu i ćwiczeń, dedykowanych zarówno uczestnikom Festiwalu, jak i studentom Akademii Muzycznej w Gdańsku, były *Improwizacje organowe*. Warsztaty, które odbyły się przed południem w gmachu Polskiej Filharmonii Bałtyckiej w Gdańsku, przeprowadził prof. Pierre Pincemaille.

Przesłuchania konkursowe drugiego etapu przeprowadzono w godzinach popołudniowych. Finalistów obowiązywał następujący program: (1) Johann Sebastian Bach – preludium i fuga, do wyboru; (2) Alexandre Guilmant – II część z *I Sonaty d-moll*, op. 42; (3) ks. Zbigniew Malinowski SDB – do wyboru: *Tryptyk V* lub *Tryptyk VI*.

Miejska w Trójmieście Sp. z o.o.; Spółdzielnia Mieszkaniowa *Janowo* w Rumi; Hotel *Faltom* w Rumi; Agencja Usług Turystycznych *Columbus*.

⁴ Zasadnicze cele MFMR są następujące: (1) upamiętnienie postaci salezjanina ks. S. Ormińskiego SDB, kompozytora, autora licznych opracowań utworów chóralnych i instrumentalnych, organisty, chórmistrza i kapelmistrza, wybitnego działacza, popularyzatora i wydawcy pieśni chóralnych, wychowawcy młodzieży; (2) podnoszenie religijnej kultury muzycznej; (3) wzrost poziomu wykonawczego zespołów chóralnych i indywidualnych wykonawców oraz upowszechnienie dorobku w zakresie muzyki dawnej i współczesnej o treściach religijnych; (4) propagowanie muzyki kompozytorów polskich.

W drugiej odsłonie występów organowych wysłuchano recitali pięciu finalistów. Pierwszą nagrodę, ufundowaną przez Burmistrza Miasta Rumi, w wysokości 7.000 zł, jury przyznało Piotrowi Pawlakowi z Akademii Muzycznej w Gdańsku (klasa organów, Hanna Dys)⁵. Drugą nagrodę, w wysokości 2000 zł, ufundował Metropolita Gdański ks. abp Leszek Sławoj Głódź. Odebrała ją Eilzaveta Łobanova z Konserwatorium Muzycznego w Sankt Petersburgu (klasa organów, Daniel Zaretsky). Trzecią nagrodę otrzymali pozostali finaliści: Jarosław Kocik z Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie (klasa organów, Bartosz Jakubczak i Jarosław Wróblewski); Damian Sorota, reprezentujący ten sam uniwersytet (klasa organów, Jan Bokszczanin) oraz Olgierd Wysocki z Akademii Muzycznej w Gdańsku (klasa organów, Hanna Dys). Trójka wykonawców odebrała nagrodę pieniężną, ufundowaną przez Starostę Powiatu Wejherowskiego, po 350 zł.

Na zakończenie drugiego dnia Festiwalu organizatorzy zaplanowali kolejny koncert. Jego wykonawcą był Mietek Szcześniak, który wraz ze swoim zespołem przygotował interesujący program, zatytułowany *Nierówni*. Były to w przeważającej mierze utwory skomponowane przez artystę do poezji ks. Jana Twardowskiego. Świątynia salezjanów wypełniła się publicznością, która wieczorną porą przybyła na spotkanie z bardzo popularnym na polskich scenach artystą.

2. KONKURS ZESPOŁÓW CHÓRALNYCH I KONKURS NA NAJLEPSZE WYKONANIE PIEŚNI RELIGIJNEJ W JĘZYKU KASZUBSKIM

Trzeci dzień Festiwalu wypełniły przesłuchania zespołów chóralnych. Do prac w zespole oceniających organizatorzy zaprosili, jak każdego roku, nauczycieli akademickich reprezentujących różne ośrodki muzyczne w Polsce. Konkurs chórów oceniali: Marek Rocławski (Akademia Muzyczna w Gdańsku) – przewodniczący jury; Jolanta Szybalska-Matczak (Akademia Muzyczna we Wrocławiu); Anna Domańska (Akademia Muzyczna w Łodzi); Małgorzata Chyła (Akademia Muzyczna w Krakowie); ks. Krzysztof Niegowski SDB (Wyższa Szkoła Biznesu w Pile, Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie); Tomasz Fopke (Rada Chórów Kaszubskich). Funkcję sekretarza jury pełnił ks. Marcin Balawander SDB (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). W czasie spotkania roboczego jurorzy zapoznali się z systemem oceniania zespołów oraz z regulaminem konkursu. Przyjęto skalę punktową, wg której jury przyznaje Grand Prix dla najwyższej ocenionego zespołu w obu konkursach (nagroda finansowa) oraz w każdej kategorii oceniania: Złoty Dyplom za 90-100 punktów i nagroda finansowa dla najwyższej ocenionego zespołu w danej kategorii; Srebrny Dyplom za 75-89,9 punktów; Brązowy Dyplom za 60-74,9 punktów. Ponadto, jak zapisano w regulaminie, jury może przyznać także nagrody specjalne jak i wyróżnienia, które mogą również mieć charakter finansowy (*Regulamin 2017*, 10).

Zgodnie z regulamin konkursu do „rywalizacji” przystąpiły zespoły śpiewacze, które przygotowały do oceny program składający się z pieśni o treściach religijnych z dowolnie wybranych epok stylistycznych, w którym musiały się znaleźć co najmniej dwa utwory kompozytorów polskich. Przesłuchania zespołów odbywały się w dwóch kategoriach: zespoły chóralne (ilość śpiewaków od 17 wzwyż) oraz zespoły kameralne (do 16 osób, nie wliczając dyrygenta).

Występy chórów poprzedziło uroczyste wykonanie przez wszystkie zespoły śpiewacze utworu *Gaude Mater Polonia* pod dyrykcją prof. Marka Rocławskiego. Następnie przedstawiciel gospodarzy Festiwalu, ks. Janusz Sikora SDB, proboszcz parafii i dyrektor miejscowej salezjańskiej wspólnoty zakonnej, powitał jurorów, uczestników i wszystkich gości. Dyrektor MFMR, Daniel Ptach, przypomniał wykonawcom zasady konkursu i przekazał głos pełniącemu rolę konferansjera Konradowi Mielnikowi, redaktorowi Radia Gdańsk.

W pierwszej części konkursu swój program zaprezentowali wokaliści z kategorii zespołów chóralnych. Było to sześć z siedmiu zakwalifikowanych na Festiwal formacji⁶, które wystąpiły wg kolejności

⁵ W drugim etapie konkursu laureat wykonał następujący program: (1) Jan Sebastian Bach, *Preludium i fuga a-moll, BMV 543*, (2) Alexandre Guilmant, *II część z I Sonaty d-moll op. 42*, ks. Zbigniew Malinowski, *Tryptyk V*.

⁶ Uczestnicy w kategorii zespołów chóralnych: *Chór „Kantata”*, Elbląg (dyr. Marta Drózda-Kul-

ustalonej drogą losowania. Po występach nastąpiła krótka przerwa, podczas której uczestnicy Festiwalu oddali uroczysty hołd jego patronowi, ks. S. Ormińskiemu SDB. Przed jego popiersiem złożono kwiaty oraz odśpiewano tradycyjnie *Apel Jasnogórski* autorstwa Patrona MFMR.

Do kategorii zespołów kameralnych zgłosiło się dziewięć chórów. Ostatecznie publiczność i jurorzy wysłuchali pięć występów⁷. Podobnie jak w latach ubiegłych, poziom prezentacji utworów był bardzo dobry i wyrównany. Zapewne wyłonienie zwycięzców w poszczególnych kategoriach oraz laureata głównej nagrody nie było zadaniem prostym.

Grand Prix XXIX edycji MFMR, za zdobycie 97 punktów, i związaną z nim nagrodę pieniężną ufundowaną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w wysokości dziesięciu tysięcy złotych zdobył *Chór Żeński Zespołu Szkół Muzycznych im. I. J. Paderewskiego „Schola Cantorum Bialostociensis”* z Białegostoku pod dyrekcją Anny Olszewskiej, występujący w kategorii zespołów chórальных⁸. Zespół ten otrzymał także Złoty Dyplom za zajęcie pierwszego miejsca w kategorii zespołów chórальных. Złożona z trzydziestu trzech panien grupa wokalna zrobiła rzeczywiście wyjątkowe wrażenie na publiczności i, jak się okazało, również na jurorach. Zespół wykazał się świetną muzykalnością, doskonałą emisją, poprawną dykcją oraz innymi zaletami artystycznymi. Ponadto chór cały swój program wykonał w całości z pamięci, co pozwoliło zapewne dyrygentce osiągnąć założony cel, jeśli chodzi o interpretację poszczególnych utworów. Sam zresztą program, na który złożyły się m.in. dwa prawykonania, był znakomicie dobrany i świetnie przemyślany. Występ zespołu bardzo podobał się publiczności, która nagrodziła dziewczęta gromkimi brawami.

W kategorii zespołów chórальных jury przyznało jeszcze innym chórom dwa złote i dwa srebrne dyplomy oraz jeden brązowy. Pierwszy ze złotych dyplomów odebrał *Chór Kameralny Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie* pod dyrekcją Krzysztofa Kusiel-Moroza. Program⁹, oceniony na 96 punktów, spotkał się także z wielkim uznaniem publiczności. Młodzi artyści otrzymali nagrodę pieniężną w wysokości pięciu tysięcy złotych, ufundowaną przez Marszałka Województwa Pomorskiego. Ponadto jury zdecydowało się przyznać temu chórowi wyróżnienie za najlepsze wykonanie utworu muzyki dawnej. Otrzymał on dodatkowo nagrodę pieniężną (fundator – Prezydent Miasta Wejherowa) w wysokości tysiąca złotych. Kolejny Złoty Dyplom, za uzyskane 92 punkty, przyznano *Szczecińskiemu Chórowi Chłopięcemu „Słowiki”* ze Szczecina pod dyrekcją Grzegorza Handke¹⁰. Ten zespół również otrzymał wyróżnienie za walory brzmieniowe wykonanych utworów, odbierając związaną z tym wyróżnieniem nagrodę pieniężną w wysokości dziewięciuset pięćdziesięciu złotych. Fundatorem nagrody był Starosta Powiatu Wejherowskiego. Srebrny Dyplom za zdobycie 87 punktów został przyznany *Chórowi Mieszanemu Instytutu Muzyki Uniwersytetu Zie-*

kowska); *Chór Kameralny Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina*, Warszawa (dyr. Krzysztof Kusiel-Moroz); *Chór Mieszany Instytutu Muzyki Uniwersytetu Zielonogórskiego*, Zielona Góra (dyr. Iwona Wiśniewska-Salamon); *Chór Żeński Zespołu Szkół Muzycznych im. I. J. Paderewskiego „Schola Cantorum Bialostociensis”*, Białystok (dyr. Anna Olszewska); *Szczeciński Chór Chłopięcy „Słowiki”*, Szczecin (dyr. Grzegorz Handke); *Warszawski Chór Chłopięcy i Męski przy Uniwersytecie Muzycznym Fryderyka Chopina*, Warszawa (dyr. Jakub Michał Hutek).

⁷Zespoły kameralne reprezentowały następujące ośrodki: *Chór „Concentus”* – Działdowo (dyr. Dominika Banach); *Chór „Nadzieja”* – Nakło nad Notecią (dyr. Michał Gacka); *Chór Sanktuarium św. Jakuba Apostoła* – Łębork (dyr. Maciej Jachimowicz); *Kameralny Zespół Męski* – Gniezno (dyr. Roman Nowak); *Zespół Wokalny „Harmonic Solution”* – Szczecin (dyr. Urszula Żmijewska).

⁸Program zdobywców Grand Prix XXIX edycji MFMR był następujący: (1) Marcin Łukaszewski, *Missa brevis*, cz. *Kyrie*, *Sanctus* (prawykonanie); (2) Ivan Hrusovski, *Rytmus*; (3) Lorenzo Donati, *Ponetemente*; (4) Zuzanna Koziej, *Stabat Mater* cz. *VIII Virgo, virginum praeclara* (prawykonanie); (5) Georg Philipp Telemann, *Sanctus*; (6) Szymon Godziemba-Trytek, *Mała suita kaszubska* (religijna pieśń kaszubska).

⁹Chór z Warszawy, liczący 34 wykonawców, wykonał następujący repertuar: M. Zieleński, *Viderunt omnes fines terrae*; P. Łukaszewski, *Nunc dimittis*; A. Dutkiewicz, *Hymn do św. Andrzeja*.

¹⁰45-osobowy zespół zaprezentował utwory: M. Zieleński, *O Gloriosa Domina*; F. Nowowiejski, *Parce Domine*; A. Koszewski, *Magnificat*; A. D. Consolation II, *Pater noster*.

lonogórskiego w Zielonej Górze (dyr. Iwona Wojciechowska-Salamon) oraz chórowi *Cantata z Elbląga* (dyr. Marta Drózda-Kulkowska) za zdobycie 83 punktów. Dyplom Brązowy odebrał *Warszawski Chór Chłopięcy i Męski przy Uniwersytecie Muzycznym Fryderyka Chopina* w Warszawie (dyr. Jakub Michał Hutek), którego występ oceniono na 70 punktów.

W kategorii zespołów kameralnych najwyższe ocenione występy *Chóru „Nadzieja”* z Nakła nad Notecią pod dyrekcją Michała Gacka (96 punktów)¹¹. 16-osobowy zespół otrzymał Złoty Dyplom oraz nagrodę pieniężną ufundowaną przez Księdza Inspektora Salezjańskiej Inspektorii św. Wojciecha z siedzibą w Pile w wysokości pięciu tysięcy złotych. Srebrny Dyplom za zdobycie 81 punktów wręczono *Chórowi „Concentus”* z Działdowa pod dyrekcją Dominiki Banach. Natomiast Dyplom Brązowy (za 73 punkty) odebrał *Zespół Wokalny „Harmonic Solution”* ze Szczecina (dyr. Urszula Żmijewska).

Jury, poza wymienionymi wyżej wyróżnieniami, przyznało ponadto dwa puchary. Pierwszy z nich, Puchar Prezesa Zarządu Głównego Polskiego Związku Chórów i Orkiestr (dalej PZChIO), otrzymał *Chór „Nadzieja”* z Nakła nad Notecią (dyr. Michał Gacka). Puchar Prezesa Oddziału Gdańskiego PZChIO przypadł w udziale *Chórowi „Concentus”* z Działdowa (dyr. Dominika Banach).

W konkursie na najlepsze wykonanie pieśni religijnej w języku kaszubskim nagrodzono dwa zespoły śpiewacze. Najwyżej zostało ocenione wykonanie pieśni: Kamil Szafran, *Bądu zdrzec na tegó, co gó przebile*. Nagrodę, ufundowaną przez Starostę Powiatu Wejherowskiego, w wysokości trzech tysięcy złotych, otrzymał *Chór Mieszany Instytutu Muzyki Uniwersytetu Zielonogórskiego* z Zielonej Góry (dyr. Iwona Wiśniewska-Salamon). Wyróżnienie natomiast, wraz z Pucharem Prezesa Rady Chórów Kaszubskich, jury przyznało *Zespołowi Wokalnemu „Harmonic Solution”* ze Szczecina (dyr. Urszula Żmijewska) za wykonanie pieśni: Tomasz Fopke, *Kolebionka dlo Jezusa*.

3. ZAKOŃCZENIE FESTIWALU

Po zakończonym konkursie chóralnym, o godz. 14.00, odbyło się seminarium dla dyrygentów chóralnych na temat: *Problemy z intonacją w zespołach chóralnych*. Prelekcję poprowadziła prof. Alina Kowalska-Pińczak. O godz. 16.00 sanktuarium w Rumi wypełniła ponownie licznie zgromadzona publiczność, by wysłuchać Koncertu Finałowego pamięci ks. Stanisława Ormińskiego SDB w 30. rocznicę jego śmierci. Po raz kolejny już w murach świątyni zabrzmiało *Requiem d-moll* W. A. Mozarta. Wykonawcami koncertu byli: Victoria Vatutina (sopran), Ewa Marciniec (alt), Pavlo Tolstoy (tenor), Leszek Skrla (bas/baryton), *Chór Kameralny „441 Hz”* (przygotowanie zespołu – Anna Wilczewska) oraz *Orkiestra Symfoniczna Polskiej Filharmonii Bałtyckiej*. Przy pulpicie dyrygenta stanął George Tchitchinadze.

Zwieńczeniem trzydniowego MFMR była uroczysta celebracja Mszy św., której przewodniczył kanclerz Kurii Metropolitalnej w Gdańsku, ks. kanonik Rafał Dettlaff, który wygłosił także okolicznościowe kazanie. Podczas Eucharystii śpiewy wykonywali wspólnie wszyscy uczestnicy Festiwalu pod dyrekcją prof. M. Raclawskiego. Po Mszy św. nastąpiło oficjalne ogłoszenie wyników konkursów, któremu towarzyszyło, jak zawsze, wyjątkowe napięcie, wręczenie nagród oraz koncert laureatów.

XXIX Międzynarodowy Festiwal Muzyki Religijnej im. ks. Stanisława Ormińskiego w Rumi należy niewątpliwie zaliczyć do bardzo ważnych wydarzeń artystycznych w kraju. Wystarczy zauważyć przybycie chociażby kilkuset wykonawców i gości, którzy przez co najmniej dwa dni byli gośczeni przez gospodarzy i przyjazne miasto Rumia, ale także Gdynię. Organizatorzy zadbali o każdy szczegół, by konkursy odbyły się sprawnie, a goście czuli się jak u siebie. Wykonawcy, jurorzy i goście podkreślali zarówno wysoki poziom konkursów, jak i świetne przygotowanie logistyczne Festiwalu. Wydaje się, że intratne nagrody, atmosfera wzajemnej życzliwości i przyjaźni – mimo rywalizacji konkursowych – oraz perfekcyjna niemal organizacja sprawiają, że Festiwal w Rumi z roku na rok zyskuje więcej sympatyków i zatacza coraz większe kręgi oddziaływania. Wydarzenie to zasługuje na większą uwagę mediów nie tylko lokalnych, ale i ogólnopolskich. Życzyć należy gospodarzom i organizatorom, by kolejna, jubileuszowa edycja Festiwalu spotkała się z jeszcze szerszym zainteresowaniem.

¹¹ Na występ zespołu złożył się następujący program: Waclaw z Szamotuł, *Błogosławiony człowiek; O salutaris Hostia*; A. Pärt, *Bogoroditse djevo*; S. Godziemba-Trytek, *The mystery of faith*.

BIBLIOGRAFIA:

- XXVIII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Religijnej im. ks. Stanisława Ormińskiego. Informator, red. Elżbieta Waśkowska. 2017. Rumia.
- XXVIII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Religijnej im. ks. Stanisława Ormińskiego. Regulaminy, red. Elżbieta Waśkowska. 2017. Rumia.

Ks. Krzysztof Niegowski SDB
Wyższa Szkoła Biznesu w Pile,
Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie
DOI: <http://doi.org/10.21852/sem.2018.2.18>

KONGRES KAPELANÓW FEDERACJI SKAUTINGU EUROPEJSKIEGO
MŁODZI, WIARA I UMIEJĘTNOŚĆ TOWARZYSZENIA
W ODKRYWANIU POWOŁANIA¹
(Rzym, 29-31 stycznia 2018)

W dniach 29-31 stycznia 2018 roku odbyło się w Rzymie Sympozjum Kapelanów skautowych Federacji Skautingu Europejskiego (UIGSE-FSE)². Brało w nim udział około 150 kapelanów przybyłych z 15 krajów Europy. Miejscem spotkania było Centrum Kongresowe „Villa Aurelia” przy ulicy Leona XIII. Celem spotkania kapelanów było, jak to podkreślił w swoim słowie wprowadzającym Komisarz Federalny UIGSE Martin Hafner, pogłębienie znaczenia posługi asystenta kościelnego w formowaniu wiary młodego człowieka oraz umiejętności towarzyszenia mu w jego rozeznawaniu własnego powołania życiowego, a wszystko to w świetle nauczania Kościoła i stosowania metody skautowej. Tematyka ta została zaproponowana poprzez wygłoszone konferencje przez zaproszonego relatora, a następnie dyskusje na ten temat w grupach językowych w ciągu dwóch pierwszych dni Sympozjum, odwiedziny w niektórych grupach Skautów Europy w Rzymie, a także poprzez wspólną modlitwę i celebracje, w tym uczestnictwo w trzecim dniu Kongresu w audyencji generalnej z Ojcem św. Franciszkiem, pamiątką którego jest wspólna fotografia na placu św. Piotra.

Konferencję wprowadzającą wygłosił ks. José Guillermo Gutiérrez Fernández, sekretarz Dykasterium Watykańskiego ds. Świeckich, Rodziny i Życia. Główne linie jego wystąpienia zawierały się już w samym tytule *The UIGSE-FSE as a Catholic educational movement recognized by the Holy See: ecclesiastical dimension and pastoral consequences*. Relator, odwołując się do dokumentów Kościoła, takich jak: posynodalna adhortacja apostolska *Christifideles laici*, adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* oraz do dokumentów oficjalnych UIGSE-FSE: Statut Federacji³, Dyrektorium religijne FSE⁴, podkreślił fakt, iż Kościół uznał to Stowarzyszenie za katolickie, ponieważ odpowiada kryterium nauczania Kościoła katolickiego. Wynikają z tego faktu pewne konsekwencje duszpasterskie dla samego Stowarzyszenia, aby być w dzisiejszym świecie odważnymi głosicielami charyzmatu chrześcijańskiego w ruchu skautowym. Prelegent, powołując się na kryteria eklezjalności obecne w *Christifideles laici* nr 30, ujął je w pięciu wymiarach zastosowań pastoralnych prowadzących do

¹ Oryginalny temat w języku angielskim brzmiał: „Youth, Faith and Vocational Discernment”.

² Union Internationale des Guides et Scouts d'Europe Federation du Scoutisme Europeen – polski odpowiednik to: Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego „Zawisza” Federacja Skautingu Europejskiego, zob. <http://skauci-europy.pl>.

³ Statut Federacji Europejskiej można znaleźć w języku angielskim na stronie: <http://uigse-fse.org/en/statuts/>.

⁴ Tekst polski dostępny na stronie: <http://skauci-europy.pl/o-nas/dokumenty-podstawowe-symbolika/dyrektorium-religijne-fse>.

bycia autentycznym, zaangażowanym członkiem Kościoła, a jednocześnie członkiem katolickiego ruchu skautowego:

- Kościół jako misterium komunii trynitarniej (katolicki ruch skautowy jest środkiem działania Ducha Świętego w uświęceniu jego członków);
- Magisterium Kościoła katolickiego jako źródło (ruch jest miejscem wychowania do wiary i ewangelizacji zgodnie z kryteriami wieku);
- Świadectwo wspólnoty wiary w jedności z Papieżem, biskupami i Kościołem lokalnym (ruch uznaje nauczanie Kościoła jako odnośnik dla swojego działania);
- Przynależność do wspólnoty misyjnej Kościoła (ruch uczestniczy w nowej ewangelizacji, formacji sumienia, animacji swojego środowiska);
- Promocja godności człowieka w społeczeństwie (ruch podkreśla centralną pozycję człowieka w świecie ekonomii, sprzeciwia się niebezpiecznym ideologiom, jest apartyjny).

Zostały podkreślone w tym wystąpieniu fundamentalne pryncypia katolickiego ruchu skautowego, do których zalicza się: bycie autentycznymi, odważnymi i zaangażowanymi synami Kościoła we współczesnym świecie, budowanie głębokiej relacji z Bogiem Ojcem jako podstawy wszelkich relacji, „błogosławieństwa na Górze” (Mt 5) jako klucz do interpretacji prawa i przyrzeczenia skautowego, jedność pomiędzy wiarą wyznawaną a świadczoną zwłaszcza w moralności chrześcijańskiej (tu okazuje się wymowna rola kapelana we wspomaganium młodych w dawaniu świadectwa), skauting jako droga rozpoznawania osobistego powołania życiowego i towarzyszenia w jego utwierdzeniu (kapelan zaprasza do poznawania swojego życia jako drogi realizacji powołania).

W drugiej sesji pierwszego dnia Kongresu zostały przedstawiane 4 wystąpienia skoncentrowane wokół tematu *Scouting and Christian vocation*. Jako pierwszy wystąpił ojciec Serge-Thomas Bonino OP, który podzielił się refleksją nt. *Scouting and the call to holiness*, w której w pierwszej części przypominał wszystkim prawdę o powszechnym powołaniu do świętości, opierając się na tekstach biblijnych. W drugiej części swojego wystąpienia relator podkreślił ważność poznania, rozumienia i umiejętności współpracy pomiędzy naturą ludzką a łaską Bożą w wychowaniu do świętości na drodze metodyki skautowej. Drugim prelegentem w tej sesji był Kapelan Naczelny FSE Italia, ks. Paolo La Terra, który zatytułował swoje wystąpienie *Scoutismo e vocazione Cristiana: Una reciprocità trasfigurativa*. Stwierdził on, że, wychodząc od koncepcji powszechnego powołania do życia i do wiary, poprzez powołanie do odpowiedzi na Bożą propozycję zawartą w sakramencie małżeństwa czy kapłaństwa, można mówić o pierwszym poziomie powołania. W jego rozumieniu, w świetle rozważania powołania w wymiarze chrześcijańskim, skauting jest realizacją swoistego powołania na drugim poziomie. Oznacza to, iż każdy skaut, mając swoje korzenie w sakramencie chrztu św. i przynależąc do wspólnoty Kościoła, jest zaproszony do analizy własnego powołania skautowego w swoistej dynamice transfiguratywnej. Charakteryzuje się ona przede wszystkim wymiarem edukacyjnym i egzystencjalnym. Autor wystąpienia odniósł się w sposób szczególnie do osoby kapelana, który – poznając metodykę skautową – odnajduje w niej specyficzną drogę własnego uświecania i towarzyszenia na niej innym skautom, zwłaszcza tym pełniącym funkcje wychowawcze wobec dzieci i młodzieży skautowej. Wydaje się, iż skauting jest w tej chwili jedynym ruchem wychowawczym w Kościele, który zajmuje się integralnym wychowaniem człowieka na wszystkich poziomach jego rozwoju. Trzecim prelegentem był ks. Pierre François z Francji, teolog, który w swoim wystąpieniu wyszedł od analizy koncepcji powołania jako swoistego talentu (Mt 25,14-30), daru Bożego, który powinien wydać dobry owoc. Postawił on w tym kontekście pytanie: czy jest tak, że kto nie wydaje dobrego owocu, sprzeciwia się woli Bożej? Autor nie jest do końca przekonany o możliwości mówienia o skautingu jako swoistym powołaniu. Wydaje się, że lektura, którą proponuje, ma wymiar przede wszystkim teologiczny, dobrze podbudowany nauką biblijną i dokumentami Kościoła. Nie została poruszona natomiast w tym wystąpieniu sfera pastoralno-wychowawcza. Według tego relatora skauting może być porównywany do swoistego daru, nie zaś do „klasycznego” powołania. Ostatnim prelegentem w tej części Kongresu był Kapelan Federacji Europejskiej, ks. Bogusław Migut z Polski. W swoim wystąpieniu uwypuklił on niektóre elementy w metodzie skautowej w świetle formacji sakramentalnej, zwłaszcza w odniesieniu do sakramentu chrztu, bierzmowania, Eucharystii i spowiedzi. Punktem interesującym w wystąpieniu tego relatora było stwierdzenie, iż skauting nie posiada własnej duchowości w znaczeniu oryginalnym, ale zawiera w sobie niektóre elementy duchowości

franciszkańskiej i ignacjańskiej. Ten punkt wystąpienia był tematem ożywionych dyskusji wśród obecnych na Kongresie kapelanów, z których nie wszyscy zgadzali się z tak przedstawioną tezą.

W drugim dniu Kongresu, 30 stycznia, jako pierwszy zaprezentował się bp Andrea Migliavacca z diecezji Pavia we Włoszech. Jego wystąpienie było zatytułowane *Scoutismo e la vocazione al presbiterato e alla vita consacrata*. Biskup posiada doświadczenie w pracy ze skautami AGESCI⁵. Główne myśli jego wystąpienia można zawrzeć w następujących stwierdzeniach: środowisko skautów katolickich stwarza dobre warunki do narodzenia się i potwierdzenia powołania do życia kapłańskiego lub konsekrowanego, ponieważ młody człowiek przebywa w zdrowym, konkretnym środowisku wzrastania i ma okazję spotykać się z kapłanami zaangażowanymi; niezmiernie ważna jest tu osobowość kapłana-kapelana i jego świadectwo służby i kierownictwa duchowego; obecność kapłana ma być bardzo konkretna nie tylko w celebracji sakramentów, ale i w codziennych zajęciach w ciągu roku, na wyprawach i na obozach; coraz trudniej jest znaleźć kapłanów gotowych do tego rodzaju służby; skauting jest doskonałą szkołą rozwoju integralnego, w tym też duchowego i powołaniowego; konkretne elementy metody skautowej, które pomagają w pracy powołaniowej to: wychowanie do podejmowania decyzji, służba, wspólnota, doświadczenie praktyczne, pasja wychowawcza.

Drugie wystąpienie miał bp Cyril Vasil SJ, Sekretarz Watykańskiej Kongregacji ds. Kościołów Wschodnich, były Kapelan Generalny Stowarzyszenia Skautów Europy. Tytuł jego wystąpienia to *Capi scout e assistenti spirituali come tandem educativo*. W swojej relacji, mającej duży wydźwięk pedagogiczny, prelegent wyraźnie podkreślił fakt, iż kapelan jest wychowawcą, podobnie jak i inni liderzy skautowi. Zajmuje on szczególną pozycję – nie uczestniczy w podejmowanych decyzjach, ale jest głosem doradczym i reprezentuje Kościół, bo jest mianowany do tej służby przez odpowiedzialnych w Kościele. Według biskupa można wyróżnić 3 typologie kapelana skautowego:

- *asystenci duchowi wywodzący się z duszpasterstwa* – są to najczęściej księża zaangażowani w duszpasterstwo (proboszczowie, wikariusze parafialni), mianowani na te funkcje przez odpowiedzialnych w Kościele lokalnym. Ich zadaniem jest towarzyszenie w formacji skautowej od strony religijnej. Księża ci najczęściej nie znają metodyki wychowania skautowego, a więc i zasadniczej roli odpowiedzialnych w skautingu, dlatego też często, będąc przyzwyczajeni do „decydowania” w wielu sprawach duszpasterskich, znajdują trudność we współpracy z liderami skautowymi jako ich pomocnicy a nie zwierzchnicy;

- *kapelani pochodzący z szeregów skautowych* – znają dobrze metodykę skautową i często nie przychodzi im łatwo uznanie roli innych liderów skautowych i nieingerowanie w sposób bezpośredni w sprawy bieżące. Wielkim plusem tych kapelanów może być osobisty przykład kogoś, kto sam był skautem, a teraz służy jako powiernik duchowy innym pokoleniom skautów. Powinien zczynić to z pokorą i w sobie powierzonym zakresie, nie nadużywając osobistych interwencji na polu technicznym i metodologicznym w działaniu jednostek skautowych;

- *kapłani, którzy przystąpili do ruchu skautowego z własnego wyboru* – są to księża, którzy z własnego zainteresowania doksztalili się zarówno teoretycznie jak i praktycznie w metodzie skautowej i służą innym, kierując się ideą, która podziela ich osobiście. Ich współpraca z liderami skautowymi będzie się charakteryzować uznaniem kompetencji i ról we wzajemnej współpracy dla dobra młodzieży. Będą oni aktywnie uczestniczyć w wielu zajęciach skautowych, dając osobisty przykład, i w ten sposób mogą pociągać innych.

Inne ważne zagadnienie poruszone przez biskupa Vasilę było związane z postrzeganiem lidera skautowego jako wychowawcy do wiary, a nie tylko jako specjalisty od spraw „technicznych” w skautingu. Wezwanie do bycia nim w ruchu skautowym wynika zarówno z jego powołania chrześcijańskiego, jak i z dokumentów Stowarzyszenia. Ciekawe, a jednocześnie bardzo głębokie było stwierdzenie prelegenta: „Tylko Bóg ma prawo wychowywać – człowiek z nim współpracuje”, stawiające lidera skautowego w roli współpracownika Pana Boga na polu wychowania do wiary.

Jako trzeci wystąpił Dominik Pezzato, nauczyciel religii w Liceum w Treviso, były Przewodniczący FSE Italia. Tytuł jego referatu to *Educational approach to Liturgy in our movement*. Nawiązał on w nim do duchowości skautowej, a w sposób szczególny do roli śpiewu i modlitwy w wychowa-

⁵ Associazione Guide e Scouts Cattolici Italiani. Zob. <https://www.agesci.it>.

niu religijnym i duchowym w skautingu. Dokonał swoistej analizy 5 elementów metody skautowej w świetle liturgii i jej wymiaru pedagogicznego. Jedną z ciekawszych jego obserwacji to ta, iż „liturgia podobnie jak gra skautowa nie ma celu, lecz posiada sens”. W dalszej części swojego wystąpienia zajął się powiązaniem sprawności skautowych z wychowaniem liturgicznym oraz funkcją symboliki zarówno w skautingu jak i w liturgii. Było to bardzo oryginalne wystąpienie dotyczące powiązania liturgii i metody skautowej poprzez wymiar pedagogiczny.

Ostatnim wystąpieniem drugiego dnia Kongresu był dwugłós: Martin Hafner i Robin Sébille, zatytułowany *Scoutismo e liturgia: Umiltà per crescere oltre i propri limiti*. Pierwszy z autorów, będący reprezentantem skautów niemieckich FSE oraz aktualnym członkiem władz europejskich FSE, od lat zainteresowany jest gromadzeniem i opracowywaniem ksiąg liturgicznych i zastosowaniem samej liturgii w wychowaniu skautowym. Obaj autorzy podkreślili wyraźnie niezmiernie bogactwo znajdujące się w liturgii dobrze odczytanej i przełożonej na jej zastosowanie praktyczne zarówno w metodzie wychowania skautowego jak i duchowości młodzieżowej. Liturgia jest dla nich zaangażowaniem osobistym każdego w przebogatej w tym względzie wspólnocie Kościoła powszechnego.

W ocenach uczestników Kongresu spotkanie miało duży walor formacyjny ze względu na możliwość wymiany doświadczeń kulturowych i duszpasterskich pochodzących z wielu krajów w ramach tego samego Stowarzyszenia Skautów Europy. Było ponadto możliwością pogłębienia niektórych aspektów formacji kapelanów skautowych dzisiaj i na przyszłość.

Ks. Zbigniew Formella SDB
Università Pontificia Salesiana w Rzymie, Kapelan FSE Italia
DOI: <http://doi.org/10.21852/sem.2018.2.19>